

KS. ANTONI DĘBIŃSKI, MAGDALENA PYTER

Droga do uzyskania uprawnień akademickich przez Katolicki Uniwersytet Lubelski w okresie II Rzeczypospolitej

The Path to Academic Accreditation for the Catholic University of Lublin during the Second Polish Republic

Abstract

This paper explores the lengthy and challenging process through which the Catholic University of Lublin achieved formal equivalence with state academic institutions. This was driven by the fact that only institutions with full academic rights were authorised to carry out comprehensive educational and scholarly activities, including awarding academic degrees and titles. Spanning the period from the university's establishment in 1918 to its ultimate grant of full academic status in 1938, the paper provides a comprehensive overview of this process. It is primarily grounded in archival materials from the Catholic University of Lublin, relevant literature on the subject, and legal acts governing higher education. The archival resources, which have received limited or fragmented scholarly attention to date, are cited and thoroughly examined in the text using the historical-legal method.

SŁOWA KLUCZOWE: Katolicki Uniwersytet Lubelski, uprawnienia akademickie, okres Drugiej Rzeczypospolitej

KEYWORDS: Catholic University of Lublin, academic rights, the period of the Second Polish Republic

ANTONI DĘBIŃSKI – ksiądz, profesor nauk prawnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, ORCID – 0000-0003-0777-7448, e-mail: antoni.debinski@kul.pl

MAGDALENA PYTER – profesor nauk prawnych, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, ORCID – 0000-0002-2203-0185, e-mail: magdalena.pyter@kul.pl

1 | Wstęp

„Polska byt swój państwowy rozpoczęła od kroku dowodzącego wysokiej kultury narodu – od tworzenia Uniwersytetów”^[1]. Słowa lwowskiego profesora, choć wypowiedziane w odniesieniu do najwyższych rangą instytucji nauczających, trzeba traktować szeroko. Wraz bowiem z odradzaniem się państwowości polskiej, podobnie jak wiele innych systemów, kształtował się także system szkolnictwa wyższego^[2]. W jego skład wchodziły różnego rodzaju ośrodki, a jednym z nich był Katolicki Uniwersytet Lubelski^[3], który powstał jako prywatna szkoła wyższa. Z uwagi też na swój status musiał przejść długą i skomplikowaną drogę do uzyskania pozycji uczelni mającej pełne uprawnienia akademickie.

Celem artykułu jest przedstawienie wieloletniego i żmudnego procesu, w wyniku którego lubelska uczelnia została zrównana w prawach z akademickimi uczelniami państwowymi^[4]. Determinacja w staraniach

¹ Julian Makarewicz, *Spółeczna rola najwyższych uczelni* (Lwów: nakładem Związku Profesorów Najwyższych Uczelni, 1920), 3.

² W momencie odzyskania przez Polskę niepodległości w 1918 r. struktura szkolnictwa wyższego była dziedzictwem systemów zaborczych. W granicach odradzającego się państwa polskiego znalazły się uczelnie funkcjonujące wcześniej w zaborze austriackim i rosyjskim. Były to: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie oraz lwowska Szkoła Politechniczna; Uniwersytet Warszawski i Politechnika Warszawska; Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie został reaktywowany w 1919 r. W tym samym roku powstał w Poznaniu Uniwersytet Poznański. Ponadto w Warszawie działała publiczna uczelnia: Wyższe Kursy Handlowe im. Augusta Zielińskiego, której nazwa została w 1919 r. zmieniona na: Szkołę Główną Handlową, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego, przekształcona w 1918 r. z Instytutu Rolniczego, Akademia Nauk Politycznych w Warszawie, a w 1918 r. rozpoczęła swoją działalność prywatna Wolna Wszechnica Polska. We Lwowie działała Akademia Medycyny Weterynaryjnej, a w Dublanach Akademia Rolnicza. Por. Jarosław Jastrzębski, *Prawo akademickie. Źródła i wskazówki* (Kraków: Krakowskie Towarzystwo Naukowe, 2010), 10-11.

³ Po raz pierwszy nazwa Katolicki Uniwersytet Lubelski pojawiła się w zatwierdzonym przez ministra MWRiOP statucie KUL z dnia 2 marca 1928 r. Wcześniej w kolejnych projektach statutów, przedkładanych do zatwierdzenia ministerstwu, widniała nazwa Uniwersytet Lubelski. Zob. *Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z dnia 2 marca 1928 r.*, Nr IV-S-W-167/28.

⁴ Artykuł odnosi się do wydziałów świeckich, tj. Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych oraz Wydziału Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, które jako jedyne w ramach KUL podlegały do 1938 r. jurysdykcji państwowej. Wydział Teologii i Wydział Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych ze względu na zależność od ustawodawstwa Stolicy Apostolskiej miały status tzw. wydziałów kościelnych. Jednostki te uzyskały podstawę prawną na

o uzyskanie tego statusu wynikała z faktu, iż jedynie szkoły wyższe posiadające uprawnienia akademickie miały możliwość optymalnego prowadzenia działalności dydaktycznej i naukowej, a zwłaszcza nadawania tytułów i stopni naukowych. W tekście przedstawiono zabiegi czynione w tym zakresie nie tylko przez władze uczelni, przedstawicieli władz kościelnych, ale i urzędników Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Podjęto próbę udzielenia odpowiedzi na pytania: jakie okoliczności i działania administracji państwowej wpłynęły na pozytywne rozstrzygnięcie oraz jakie korzyści przyniosło Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu uzyskanie częściowych, a następnie pełnych praw akademickich.

Cezurę podjętych w artykule badań stanowią lata 1918-1938, czyli okres od powołania do życia lubelskiej uczelni do roku, w którym nastąpiło uzyskanie pełnych praw akademickich. Tekst powstał głównie w oparciu o materiały archiwalne znajdujące się w zasobach archiwalnych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Szczególnie cenne zarówno z poznawczego, jak i historycznoprawnego punktu widzenia okazały się dokumenty zgromadzone w *Zespole przedwojennym*, który obejmuje: korespondencję przedstawicieli uczelni z władzami ministerialnymi i kościelnymi z lat 1918-1938, dokumentację Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych i Wydziału Nauk Humanistycznych oraz akta ks. Idziego Radziszewskiego, twórcy i pierwszego rektora lubelskiej wszechnicy. Materiały te, jak dotąd jedynie marginalnie lub aspektowanie wykorzystane przez badaczy, zostały przywołane w tekście i poddane kompleksowej analizie. Opracowanie przygotowano z wykorzystaniem literatury przedmiotu oraz aktów

mocy aktu abpa mohylewskiego Edwarda Roppa z dnia 23 X 1918 r., który dokonał cesji praw Akademii Duchownej w Petersburgu na Uniwersytet Lubelski, na rok akademicki 1918/1919 (dokument znajduje się w: AKUL, sygn. 2, Akta osobowe ks. I. Radziszewskiego (A-38), Zespół Przedwojenny (Powstanie Uniwersytetu)). Przelanie praw petersburskiej uczelni na Uniwersytet Lubelski pozwoliło na rozpoczęcie zajęć akademickich. Równocześnie władze placówki wystąpiły do Stolicy Apostolskiej o uzyskanie pozwolenia na kontynuację studiów i uzyskanie pełnych uprawnień. Na początku kwietnia 1919 r. wysłano niezbędną dokumentację do watykańskiej Kongregacji Seminariów i Uniwersytetów. Na jej podstawie lubelskie wydziały kościelne, na mocy aktu erekcyjnego z dnia 25 lipca 1920 r. uzyskały prawo nadawania stopnia licencjata i doktora na 3 lata, co systematycznie było przedłużane – zob. Irena Wodzianowska, „Deo et Patriae. Rektor ks. Idzi Radziszewski (1918-1922) – uczony i dzieło”, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-2018*, red. Grzegorz Bujak, t. I (Lublin-Warszawa: Wydawnictwo KUL, 2019), 47. Niezależnie od jurysdykcji kościelnej wydziały kościelne uzyskały uprawnienia państwowe na mocy ustawy z dnia 9 kwietnia 1938 r. o nadaniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu pełnych praw państwowych szkół akademickich (Dz. U. z 1938 r., nr 27, poz. 242).

prawnych różnej rangi z zakresu prawa o szkolnictwie wyższym z okresu II Rzeczypospolitej. Wykorzystano w tym celu metodę historycznoprawną.

2 | Katolicki Uniwersytet Lubelski a system szkolnictwa akademickiego w II RP

Katolicki Uniwersytet Lubelski powstawał równolegle z odradzającą się państwowością polską jako prywatna szkoła wyższa^[5]. Uczelnia została utworzona z inicjatywy ks. Idziego Radziszewskiego^[6]. 3 sierpnia 1918 r. ówczesny arcybiskup metropolita warszawski Aleksander Kakowski^[7] potwierdził pełnomocnictwo udzielone przez konferencję episkopatu Królestwa Polskiego „do prowadzenia wszystkich spraw, dotyczących założenia i zorganizowania uniwersytetu w Lublinie”^[8] i upoważnił do tego ks. Radziszewskiego. Miesiąc później Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego udzieliło „[...] wstępnej koncesji na założenie i otwarcie [...] Uniwersytetu prywatnego w Lublinie”^[9]. Uregulowanie kwestii organizacyjnych pozwoliło na uruchomienie zapisów osób chętnych

⁵ Uczelnia lubelska od początku swojego funkcjonowania posiadała w nazwie sformułowanie: uniwersytet, które niezależnie od art. 110 ustawy akademickiej z 1920 r. mówiącej: „Nazw szkół akademickich, wszechnic, uniwersytetów, szkół głównych, politechnik i akademii używać, ani tytułów akademickich udzielać nie wolno prywatnym szkołom, nie uznanym osobną ustawą za równorzędne państwowym”, nie było podważane przez władze resortowe przez cały okres II Rzeczypospolitej. Zdaniem Jarosława Jastrzębskiego: „Pozycja społeczna i polityczna Kościoła w Polsce nie była [...] całkowicie obojętna władzom państwowym, które *de facto* uznawały ową akademicką firmę lubelskiej uczelni”. Zob. Jarosław Jastrzębski, *Państwowe szkolnictwo akademickie II Rzeczypospolitej. Zagadnienia systemowe* (Kraków: Księgarnia Akademicka, 2013), 29.

⁶ Co do osoby I. Radziszewskiego oraz historii powstania lubelskiej uczelni zob. Antoni Dębiński, Magdalena Pyter, *Wizjoner i realista. O Idzim Radziszewskim O Idzim Radziszewskim – twórcy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2020).

⁷ Na temat sylwetki i działalności A. Kakowskiego szerzej zob. Bronisław Cieplicki, *Kakowski Aleksander*. <https://www.polskipetersburg.pl/hasla/kakowski-aleksander>. [dostęp: 11.6.2025].

⁸ AKUL, *Zespół Przedwojenny, Erekcja Uniwersytetu Lubelskiego 1918-1923*, sygn. 2, k. 36.

⁹ *Ibidem*, k. 62.

do studiowania. Struktura nowo utworzonej uczelni obejmowała cztery wydziały: Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych, Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, Nauk Humanistycznych i Teologii^[10].

Inauguracja miała miejsce 8 grudnia 1918 r. Podczas posiedzenia ogólnego profesorów dokonano wyboru Senatu Akademickiego, wyłoniono kandydatów na stanowiska prorektorów oraz dziekanów wydziałów^[11]. Od początku swojej działalności młoda lubelska uczelnia musiała zmagać się z licznymi problemami. Przede wszystkim działania w ramach rewolucji bolszewickiej w Rosji drastycznie zmniejszyły zasoby materialne głównych fundatorów: Karola Jaroszyńskiego^[12] i Stanisława Skąpskiego^[13]. Co prawda wspierali oni przez kolejne lata uniwersytet, jednak byli zmuszeni do radykalnego ograniczenia darowizn. Problem ten pociągał za sobą kolejny, związany z docelową siedzibą uczelni i nakładami na remonty oraz przystosowaniem budynku na potrzeby uniwersytetu. Kolejny kłopot stanowił brak stabilizacji kadry naukowej. Zważywszy na to, że władze wszechnicy lubelskiej nie były w stanie zagwarantować uposażenia dorównującego wynagrodzeniu na państwowych uczelniach, istotnym problemem okazało się pozyskanie odpowiedniej kadry profesorskiej^[14]. Równie ważnym, bo determinującym zakres uprawnień uczelni stało się jej wejście do grona uczelni posiadających uprawnienia szkół akademickich.

¹⁰ Zakładano, że w niedalekiej przyszłości zostaną uruchomione wydziały: matematyczny, przyrodniczy, medyczny oraz Instytut Technologiczny. AKUL, Zespół Przedwojenny, *Erekcja Uniwersytetu Lubelskiego 1918-1923*, sygn. 2, b.p.

¹¹ Poza mianowanym przez episkopat rektorem, ks. Idzim Radziszewskim, w skład senatu weszli: wicerektor, Konstanty Chyliński; dziekan Wydziału Teologicznego, ks. Piotr Kremer; dziekan Wydziału Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych, ks. Bronisław Żongołłowicz; dziekan Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, prof. Stanisław Zachorowski; dziekan Wydziału Humanistycznego, prof. Stanisław Ptaszycki oraz sędzia uniwersytecki, prof. Stanisław Smolka. Poza senatem powołane zostało Kuratorium Uniwersytetu. W jego skład weszli: rektor, wicerektor oraz fundatorzy: Karol Jaroszyński, Stanisław Skąpski. *Uniwersytet Lubelski. Spis wykładów i wykaz instytucji uniwersyteckich. Półrocze letnie 1918/1919* (Lublin: Uniwersytet Lubelski, 1919), 11-12.

¹² Szerzej na temat osoby i podstaw finansowania uczelni katolickiej w Lublinie zob. Antoni Dębiński, Magdalena Pyter, *Karol Jaroszyński – atawistycznie obciążony wielkim hazardem życiowym* (Warszawa: Instytut De Republica, 2022).

¹³ Na temat sylwetki Franciszka Skąpskiego zob.: Grażyna Karolewicz, *Franciszek Skąpski 1881-1966. Fundator i współorganizator Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* (Warszawa: Mako, 1996).

¹⁴ Grażyna Karolewicz, *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym* (cz. 1) (Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1996), 36-41.

W ciągu dwóch pierwszych lat po odzyskaniu niepodległości uczelnie, które znalazły się w granicach odrodzonego państwa polskiego, były reaktywowane lub powstały od podstaw, działały w oparciu o statuty lub statuty tymczasowe, nadawane indywidualnie i zatwierdzane przez wewnętrzne władze tych szkół lub władze resortowe^[15]. Projekt takiego aktu prawnego przedstawiły w 1919 r. także władze lubelskiej uczelni do zatwierdzenia przez resort oświaty. Rozbieżności w interpretacji niektórych zapisów spowodowały, że nie został on zatwierdzony przez MWRiOP – jak się miało wkrótce okazać – przez kolejną dekadę^[16].

Jednocześnie na forum MWRiOP z udziałem przedstawicieli szkół wyższych trwały prace nad pierwszą ustawą systemową. Na spotkania rektorów z przedstawicielami resortu zapraszany był m.in. ks. Idzi Radziszewski^[17], co dawało lubelskiemu środowisku akademickiemu nadzieję, że prywatna lubelska wszechnica będzie brana pod uwagę przy ustalaniu katalogu wyższych szkół akademickich, który to wykaz miał znaleźć się w przygotowywanym akcie prawnym. Szybko okazało się jednak, że w gronie profesorów państwowych szkół wyższych istnieje silna opozycja, a jej celem było niedopuszczenie do uznania Uniwersytetu Lubelskiego za uczelnię akademicką^[18].

¹⁵ Jastrzębski, *Państwowe szkolnictwo akademickie*, 22. Konsekwencją takiego stanu rzeczy był fakt, że – jak twierdzi Dorota Zamojska – „[...] powstał system zróżnicowany, niespójny, że poszczególne uczelnie w odmienny sposób widziały swe zadania, a kształcenie, jakie oferowały studentom na wydziałach o takich samych nazwach, było niekompatybilne. Dorota Zamojska, *Akademicy i urzędnicy. Kształtowanie ustroju państwowych szkół wyższych w Polsce 1915-1920* (Warszawa: Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk: Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, 2009), 110.

¹⁶ Por. Andrzej Wojtkowski, „Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-1944”, [w:] *Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Praca zbiorowa wydana w rocznicę 50-lecia istnienia uczelni*, red. Stefan Kunowski (Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1969), 28.

¹⁷ Radziszewski brał udział w konferencjach rektorów w lat 1919 i 1920. W „Dzienniku Urzędowym MWRiOP” (Dz. Urz. MWRiOP z 1919 r. Nr 8, poz. 15) widnieje wzmianka: „W czasie od 28 czerwca do 4 lipca br odbył się z inicjatywy MWRiOP w Warszawie zjazd przedstawicieli polskich szkół wyższych. Obrady toczyły się nad sprawą ustroju polskich szkół wyższych oraz nad reformą studiów, a wzięli w nich udział przedstawiciele Uniwersytetów: Warszawskiego, Jagiellońskiego, Lwowskiego, Poznańskiego, Wileńskiego, Lubelskiego, Politechniki Warszawskiej i Lwowskiej, Akademii Rolniczej w Dublanach, Akademii Górniczej w Krakowie, Akademii Weterynaryjnej we Lwowie, Instytutu Weterynarii w Warszawie, Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, Wolnej Wszechnicy Polskiej, Polskiego Kolegium Uniwersyteckiego w Kijowie”.

¹⁸ Jak podkreślał prof. Kazimierz Twardowski z UJK we Lwowie: „nie mają one [uczelnie prywatne – A.D., M.P.] charakteru naukowego, bo profesorom ich brak

Ostatecznie system szkolnictwa akademickiego w II Rzeczypospolitej został zunifikowany 13 lipca 1920 r. wskutek przyjęcia ustawy o szkołach akademickich^[19]. Stanowiła ona normatywną podstawę systemu oraz wprowadziła status szkoły akademickiej, będącej placówką edukacyjną o najwyższym poziomie kształcenia oraz instytucją naukową łączącą działalność dydaktyczną z badawczą. Co istotne, przywołany akt prawny określił zasady ustroju szkół akademickich w sposób jednolity^[20]. Ustanowiony w 1920 r. system szkolnictwa wyższego przeszedł jedną gruntowną reformę^[21]; została ona wdrożona mocą ustawy z dnia 13 marca 1933 r. o szkołach akademickich^[22]. Oba przywołane akty prawne stanowiły swojego rodzaju konstytucje systemu szkolnictwa wyższego, regulujące podstawowe zagadnienia związane z organizacją i funkcjonowaniem szkolnictwa wyższego w okresie II Rzeczypospolitej.

Szkoły wyższe działające w okresie II Rzeczypospolitej zgodnie z systemem prawa polskiego podlegały różnego rodzaju klasyfikacji^[23]. Nie ulega jednak wątpliwości, że kluczowe znaczenie miał podział na uczelnie akademickie i nieakademickie^[24]. Posiadanie statusu uczelni akademickiej – niezależnie od tego, czy była to uczelnia prywatna czy państwowa – lokowało ją w systemie szkolnictwa wyższego w grupie jednostek mogących działać w bardzo szerokim zakresie.

wolności badania i przekonania”, zob. Kazimierz Twardowski, *Dzienniki 1915-1927*, cz. I (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2001), 75.

¹⁹ Ustawa z dnia 13 lipca 1920 r. o szkołach akademickich (Dz. U. z 1920 r. Nr 72, poz. 494 [dalej: ustawa (1920)]).

²⁰ Art. 1, ustawa (1920).

²¹ Wszystkie zmiany ustaw oraz rozporządzenia wykonawcze znajdują się w zestawieniu: *Zbiór przepisów o szkolnictwie akademickim; ustawy, rozporządzenia, okólniki*, zebrał Adam Ostrowski (Lwów-Warszawa: Książnica Atlas, 1938).

²² Ustawa z dnia 1 września 1933 r., o szkołach akademickich (Dz. U. z 1933 r., nr 29, poz. 247 [dalej: ustawa (1933)]).

²³ Uczelnie dzieliły się na państwowe i prywatne. W pierwotnej wersji ustawy do pierwszej grupy zaliczały się: akademickie szkoły posiadające pełnię praw akademickich (np. UJ w Krakowie, UJK we Lwowie, UW) oraz szkoły wyższe państwowe (np. Państwowy Instytut Dentystyczny w Warszawie). Wśród uczelni prywatnych znajdowały się: szkoły wyższe prywatne posiadające uprawnienia akademickie (np. Wyższa Szkoła Handlowa w Warszawie) i szkoły wyższe prywatne nieposiadające uprawnień akademickich (Uniwersytet Lubelski, Wolna Wszechnica Polska). *Szkoły wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. 2 (Warszawa: wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego, 1930), 1-3.

²⁴ Urzędowy podział na szkoły akademickie i nieakademickie został wprowadzony ustawą z 11 marca 1932 r. o ustroju szkolnictwa (Dz. U. z 1932 r., nr 38, poz. 389).

Ustawy o szkołach akademickich z lat 1920 i 1933 jasno precyzowały zasady akademickości. Przede wszystkim szkolnictwo akademickie stanowiło szczególnie i uprzywilejowany rodzaj szkolnictwa wyższego, zdecydowanie odróżniający go od szkolnictwa wyższego nieakademickiego. Szkołą akademicką była szkoła wyższa, której nadano status akademicki na podstawie aktu ustawodawczego^[25]. Mając to na uwadze, można wyróżnić cztery podstawowe i najważniejsze uprawnienia, przysługujące szkołom akademickim. Najważniejszym z nich było prawo do nadawania stopni naukowych. Waga pozyskania tej prerogatywy sprowadzała się – *de facto* – do zasadności działania uczelni. Uzyskanie bowiem niższego stopnia naukowego prowadziło do formalnego ukończenia studiów, natomiast po spełnieniu dodatkowych warunków do uzyskania wyższego stopnia naukowego, jakim był doktorat.

Kolejne uprawnienie sprowadzało się do tego, że odpowiednie przepisy prawa stosowano tylko względem tych uczelni, którym nadano status szkoły akademickiej na podstawie aktu ustawodawczego. Trzecim przywilejem była możliwość używania w nazwie jednej z pięciu zastrzeżonych ustawowo dla szkół akademickich formuł (uniwersytet, politechnika, wszechnica, szkoła główna czy akademia). Trzeba także zwrócić uwagę na niewątpliwą prestiż, jaki miała uczelnia posiadająca status akademickości, przynależność do grupy placówek o najwyższym poziomie kształcenia i najwyższej społecznej estymie^[26].

3 | Działania na rzecz uzyskania uprawnień akademickich dla lubelskiej uczelni

Przywołana powyżej ustawa z 13 lipca 1920 r. nadawała pełnię praw akademickich kilku uczelniom państwowym^[27]. Katolicki Uniwersytet Lubelski, będący uczelnią prywatną, nie został uwzględniony w tym katalogu.

²⁵ Art. 4, ustawa (1920) i art. 1, ust. 2, ustawa (1933).

²⁶ Por. Jastrzębski, *Państwowe szkolnictwo akademickie*, 28-29.

²⁷ Były to: Uniwersytet Jagielloński w Krakowie, Uniwersytet Stefana Batorego w Wilnie, Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie, Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Poznański, Szkoła Politechniczna we Lwowie, Politechnika Warszawska, Akademia Weterynarii we Lwowie, Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego

Rektor Radziszewski 10 grudnia 1921 r. wystosował do MWRiOP pismo z prośbą o zastosowanie do Uniwersytetu Lubelskiego art. 109 ustawy z lipca 1920 r.^[28] Zgodnie z tą normą: „Szkoły akademickie prywatne mogą otrzymywać niektóre lub wszystkie prawa szkół akademickich państwowych tylko w drodze osobnej ustawy na wniosek Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, wniesiony po wysłuchaniu opinii rad wydziałowych wszystkich państwowych szkół i już uznanych szkół prywatnych tego samego typu”^[29]. Dodatkowymi, acz koniecznymi do wypełnienia warunkami było: należyte wyposażenie infrastruktury; przyjmowanie w poczet studentów jedynie kandydatów, którzy ukończyli szkołę średnią ogólnokształcącą, państwową lub prywatną, mającą prawa szkoły państwowej; zatrudnianie profesorów powoływanych zgodą Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego; wdrażanie zaś planów studiów, które nie mogły różnić się zasadniczo od planów studiów w państwowych szkołach akademickich^[30].

Po ogłoszeniu ustawy w 1920 r. pojawiła się kwestia statusu Uniwersytetu Lubelskiego. W opinii jego władz uczelnia spełniała ustawowe wymogi stawiane szkołom akademickim^[31]. Nadal jednak ministerstwo WRiOP nie dawało żadnej odpowiedzi na przesłany w kwietniu 1919 r. projekt statutu. Po śmierci ks. I. Radziszewskiego ponowne apele do ministerstwa wystosowali: pełniący obowiązki rektora, ks. Antoni Szymański w dniu 20 kwietnia 1922 r.^[32] oraz rektor Jacek Woroniecki w piśmie z 16 czerwca

w Warszawie, Akademia Górnicza w Krakowie oraz Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie. Art. 111, ustawa (1920).

²⁸ AKUL, sygn. Rep. 124, nr 4/I, Korespondencja z władzami w spr. przyznania Uniwersytetowi praw szkół akademickich [1918-1924].

²⁹ Art. 109, ustawa (1920).

³⁰ Ibidem.

³¹ W piśmie skierowanym do ministerstwa zaświadczano, że: „Warunkom tym Uniwersytet Lubelski czyni w zupełności zadość”. W piśmie informowano o wydzierżawionych na 36 lat gmachach uczelni i terenach przyległych, składających się z 4 wielkich kampusów i kościoła; o własności dwupiętrowego domu przy ul. Niecałej 8 w Lublinie; o dzierżawie dwóch majątków ziemskich; własności inwentarza żywego; księgozbioru składającego się z przeszło 100 000 książek. Jako rozwiązanie problemu utrzymania uczelni wskazano na powołanie Towarzystwa Uniwersytetu Lubelskiego, którego celem miało być angażowanie poszczególnych środowisk do dokonywania wpłat „[...] na cele wyższej oświaty”. AKUL, sygn. Rep. 124, nr 4/I, Korespondencja z władzami w spr. przyznania Uniwersytetowi praw szkół akademickich [1918-1924].

³² Ibidem.

1923 r.^[33] MWRiOP zareagowało na ostatni z monitów, żądając od władz uniwersytetu uszczegółowienia danych charakteryzujących uczelnię^[34].

Aby rozstrzygnąć kwestię statusu lubelskiej uczelni, MWRiOP wystąpiło do władz uniwersytetów państwowych z prośbą o wyrażenie opinii^[35]. Odpowiedzi, które nadeszły do resortu, były nieprzychylnie, aczkolwiek zawierały różne stanowiska. I tak profesorowie Uniwersytetu Poznańskiego wypowiedzieli się negatywnie w sprawie ewentualnego nadania uprawnień uczelni lubelskiej. Z kolei uczelnie warszawska i lwowska proponowały, żeby doraźnie powołać zewnętrzne komisje egzaminacyjne dla studentów lubelskich wydziałów prawniczego i humanistycznego^[36].

Dyskusja o statusie Uniwersytetu Lubelskiego odbywała się w okresie, kiedy miał on niebawem zakończyć pierwszy cykl kształcenia studentów. W tej sytuacji rozwiązanie doraźne, czyli powołanie komisji egzaminacyjnych dla wydziałów świeckich, stanowiło jedyne optymalne. Poczynając od czerwca 1922 r., rozpoczęły się starania, których celem miało być uregulowanie uznawalności dyplomów absolwentów Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych oraz Wydziału Nauk Humanistycznych.

Z uwagi na fakt, że władze resortowe nie zgodziły się, żeby komisja dla absolwentów wydziału jurydycznego została powołana na Uniwersytecie Lubelskim^[37], pilnie rozpoczęto starania o zorganizowanie takiego gremium przy którymś z uniwersytetów państwowych. Na podstawie porozumienia z władzami Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie i za zgodą

³³ Ibidem.

³⁴ Wymagano nadesłania w szczególności: szkicu planu budynków uczelni, odpisów dokumentów nabycia nieruchomości oraz wyciągów z ksiąg hipotecznych; sumarycznego zestawienia liczby książek i innych pomocy naukowych wraz z dokumentami wskazującymi, na jakiej drodze zostały nabyte; dokumentu, w którym fundator Karol Jaroszyński zobowiązał się do materialnego wspierania uczelni; szczegółowego wykazu ofiar składanych przez poszczególnych darczyńców; regulaminu obowiązującego studentów; informacji co do każdego wykładowcy oraz wykazu studentów z podziałem na roczniki, płeć i wyznanie. Zob. ibidem.

³⁵ Oceniającymi byli rektorzy uniwersytetów w: Krakowie, Warszawie, Lwowie, Wilnie i Poznaniu oraz dziekani wydziałów: prawnych i teologicznych pierwszych czterech uczelni, a także wydziałów filozoficznych wszystkich wymienionych uniwersytetów. Ibidem.

³⁶ Ibidem.

³⁷ Choć studia prawnicze zostały podporządkowane wydanemu 16 października 1920 r. rozporządzeniu Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w sprawie organizacji studiów prawnych w uniwersytetach państwowych (Dz. Urz. MWRiOP z 1920, Nr 22, poz. 140), to argumentem przeważającym był brak uprawnień akademickich Uniwersytetu Lubelskiego.

resortu oświaty pod koniec czerwca 1922 r. została powołana Komisja Egzaminacyjna dla studentów Wydziału Prawa^[38]. MWRiOP zatwierdziło także jej pierwszy skład^[39]. Pierwsze egzaminy dyplomowe dla absolwentów WPiNS-E odbyły się w styczniu 1923 r. we Lwowie, kolejne zaś w czerwcu. Absolwenci lubelskiego Wydziału Prawa uzyskiwali dyplomy ukończenia uniwersytetu we Lwowie^[40].

Działająca przez jedną dekadę komisja przeprowadzała egzaminy początkowo we Lwowie, następnie naprzemiennie, na uczelni lwowskiej i lubelskiej^[41]. Dopiero od 1933 r. na mocy postanowienia Ministra Wyznań

³⁸ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 28 czerwca 1922 r. w sprawie końcowego egzaminu państwowego ze studiów prawniczych przy Wydziale Prawa i Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie (Dz. Urz. MWRiOP z 1922 r., Nr 25, poz. 276).

³⁹ Komunikat Departamentu Nauki i Szkół Wyższych w sprawie składu Komisji egzaminacyjnych przy Wydziale Prawa i Umiejętności Politycznych Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie z 28 czerwca 1922 r. (Dz. Urz. MWRiOP z 1922 r., Nr 25, poz. 285). Weszli do niego, poza profesorami lwowskimi, także lubelscy oraz wywodzący się z UJ i UW. Pierwszym przewodniczącym został prof. Oswald Balzer. Komisja składała się z trzech oddziałów: prawno-historycznego, sądowego i politycznego.

⁴⁰ Por. Bożena Czech-Jezińska, „Uniwersytet Jana Kazimierza w tworzeniu Państwowej Komisji Egzaminacyjnej dla studentów prawa lubelskiej uczelni”, [w:] *Nauki prawne pomiędzy tradycją a współczesnością. Prace dedykowane Profesorowi Romanowi Longchamps de Bérier w 70. rocznicę śmierci*, red. Antoni Dębiński, Magdalena Pyter, Bożena Czech-Jezińska (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2011), 202.

⁴¹ Początkowo komisja złożona z profesorów lwowskich bardzo pozytywnie wypowiadała się o lubelskich absolwentach, wskazując na wysoki poziom ich przygotowania (zob. Andrzej Wojtkowski, *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-1944*, 58). W kolejnych latach zdarzały się sytuacje problematyczne. Niektóre z nich dotyczyły absencji profesorów lwowskich w komisji mającej procedować na KUL, co uzasadniali innymi obowiązkami lub niesprzyjającą podróży aurą (zob. np. telegramy nadesłane przez profesorów: P. Dąbkowskiego, Dubanowicza, Dolińskiego, Stefki [AKUL, Zespół Przedwojenny, 1918-1939, sygn. 71, Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych, Komisja Egzaminacyjna Wydziału. 1919, 1925-1936 [1939]]). Poważniejszym problemem okazało się zgłoszenie wystosowane z dziekanatu Wydziału Prawa UJK do władz lubelskiej wszechnicy, związane z rzekomym brakiem kwalifikacji lubelskich profesorów zasiadających w komisji, będących zarazem wykładowcami na Wydziale Praw KUL. Ówczesny dziekan Z. Pazdro pisał: „Zdajemy sobie sprawę jak trudnem [sic!] jest nieraz pozyskanie odpowiednich sił naukowych, rozumiemy także usiłowania i wykształcenia w Wydziale przyszłych docentów i profesorów, skoro jednak nasza Komisja egzaminacyjna w myśl obowiązujących przepisów ma obowiązek badania, czy studia kandydatów do egzaminów odpowiadają wymaganiom naukowości w zakresie wymagań egzaminacyjnych, przeto sprawa wykładów lubelskich nie może nam być obojętną”. Tamże.

Religijnych i Oświecenia Publicznego z 10 maja 1933r.^[42] komisja została utworzona przy Wydziale Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL.

Podobnie przedstawiała się sytuacja studentów Wydziału Nauk Humanistycznych lubelskiej wszechnicy, którzy kończąc studia, z uwagi na niemożność uzyskania na uczelni dyplomu państwowego, mieli utrudnioną sytuację w znalezieniu zatrudnienia. Trzeba jednak podkreślić, że tym razem droga do ustanowienia komisji egzaminacyjnej była znacznie dłuższa niż w przypadku Wydziału Prawa. Na początku lipca 1925 r. ówczesny rektor – Józef Kruszyński – przesłał do MWRiOP prośbę o ustanowienie komisji kwalifikacyjnej dla studentów WNH. Poza pismem przewodnim załączony został wykaz profesorów dojeżdżających na wykłady do Lublina oraz obszerny *Memoriał w sprawie kwalifikacji naukowych profesorów i programu wykładów na WH*^[43]. Dokument zgodnie z tytułem opisywał kwalifikacje wykładowców, ich dorobek naukowy oraz organizację wykładów, w tym lektoratów. Także studenci tego wydziału przestali w tym samym czasie na ręce ministra Stanisława Grabskiego obszerną notę^[44]. Prosimi w niej o „wyjednanie praw publiczności dla tegoż Uniwersytetu. Gdyby zaś sprawa nadania praw publiczności, ze względów formalnych przeciągnęła się zbyt długo, najuprzejmiej prosimy [...] o wyznaczenie Komisji Egzaminacyjnej magisterskiej i nauczycielskiej [...] wzorem Komisji dla Wydziału Prawnego”^[45]. Uzasadniając swoją prośbę, powoływali się na fakt, że studenci Uniwersytetu Lubelskiego nie odbiegają poziomem nauczania od studentów innych uczelni (co potwierdziła komisja lwowska dla studentów prawa), potrzebą kształcenia wykwalifikowanej kadry, wreszcie zwracali uwagę, że „Życie miasta oraz województw kresowych stale kulturalnie wzrasta pod wyraźnym wpływem ożywionej akcji Uniwersytetu, jak urządzanie obchodów, akademii, odczytów oraz publicznych wykładów”^[46]. Dalej studenci pisali: „Brak państwowego dyplomu utrudnia absolwentom UL znalezienie odpowiedniego pola do pracy, chociaż czują się do niej

⁴² Postanowienie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 maja 1933 r. o organizacji studiów prawnych i społeczno-ekonomicznych w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim (Dz. Urz. MWRiOP z 21 września 1933, Nr 10, poz. 144).

⁴³ AKUL, sygn. Rep. 124, nr 4/II, Korespondencja w sprawie przyznania uniwersytetowi praw szkół akademickich [1924-1938].

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

⁴⁶ Ibidem.

przygotowani, a budujące się państwo polskie potrzebuje jeszcze większej ilości wykwalifikowanych pracowników”^[47].

W odpowiedzi na to, minister WRiOP w listopadzie 1925 r. wyraził „zasadniczą zgodę” na „utworzenie komisji dla egzaminu państwowego na nauczycieli szkół średnich”^[48]. Zapowiedział także wydanie stosownego rozporządzenia w tej sprawie. Poprzedziła je obszerna korespondencja, jaką rektor Kruszyński prowadził z poszczególnymi osobami z ministerstwa WRiOP oraz senatorami RP^[49]. 30 maja 1927 r. zostało podpisane rozporządzenie, zgodnie z którym dyplomy WNH KUL zostały zrównane z dyplomami magisterskimi^[50]. Na podstawie tego aktu prawnego dyplomy uzyskane po zdaniu egzaminów w jednej z grup egzaminacyjnych^[51] zostały uznawane za równoważne ze stopniem naukowym magistra^[52], co z kolei stanowiło warunek dopuszczenia do egzaminu państwowego na nauczyciela szkół średnich^[53]. Sprawę możliwości zdawania egzaminów przed

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Prośby o poparcie wniosku o uzyskanie uprawnień dla lubelskiej humanistyki rektor Kruszyński wysłał m.in. do: senatora ks. Jana Albrechta, ks. Jana Mauersbergera – harcmistrza RP, Leszka Buszkowskiego – naczelnika Wydziału IV w MWRiOP, ibidem, b.p.

⁵⁰ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 30 maja 1927 r. w sprawie uznania dyplomów Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Lubelskiego jako warunku dopuszczenia do egzaminu państwowego na nauczyciela szkół średnich (Dz. Urz. MWRiOP z 1927 r., nr 10, poz. 158).

⁵¹ Rozporządzenie wyszczególniało następujące grupy egzaminacyjne: filozoficzną, filologii klasycznej, historyczną i polonistyczną. Zob. ibidem, § 1.

⁵² Por. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 października 1924 r. w sprawie egzaminu państwowego na nauczyciela szkół średnich (Dz. Urz. MWRiOP z 15 listopada 1924 r., nr 18, poz. 185, § 1, pkt d).

⁵³ 1 lipca 1929 r. zostało wydane rozporządzenie zmieniające dotąd obowiązujące, które doprecyzowało, że dyplomy WNH KUL powinny zawierać adnotację: „Dyplom niniejszy jest równoważny, przy dopuszczaniu do egzaminu państwowego na nauczyciela szkół średnich, z dyplomem na stopień magistra filozofii w zakresie... (nauk filozoficznych, filologii klasycznej, historii, filologii polskiej)”. Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 1 lipca 1929 r. w sprawie uprawnień dyplomowanych słuchaczy Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie przy dopuszczeniu do egzaminu państwowego na nauczyciela szkół średnich (Dz. Urz. MWRiOP z 16 listopada 1929 r., nr 12, poz. 161).

komisją magisterską na Wydziale Humanistycznym KUL rozstrzygnęło ostatecznie rozporządzenie ministerialne z 10 maja 1933 r.^[54]

O ile rozwiązanie zastosowane na WPiNS-E i WNH KUL okazało się skuteczne w przypadku doraźnej działalności wydziałów, o tyle nadal brakowało rozstrzygnięcia, które ulokowałoby Uniwersytet Lubelski w szeregu uczelni posiadających pełne prawa akademickie. Przede wszystkim, choć uczelnia działała już niemal dekadę, nadal nie posiadała statutu zatwierdzonego przez MWRiOP. Fakt ten niewątpliwie wpływał na brak pozytywnego rozstrzygnięcia kwestii uprawnień ze strony resortu^[55]. Przeciągający się okres braku regulacji stanu prawnego uczelni spowodował, że ówczesny rektor, Józef Kruszyński, wystosował w tej sprawie w listopadzie 1926 r. list do arcybiskupa metropolity gnieźnieńskiego i poznańskiego Augusta Hłonda z prośbą, aby ten poparł sprawę Uniwersytetu Lubelskiego u marszałka Józefa Piłsudskiego^[56]. W styczniu roku następnego zwracał się także do metropolity abpa warszawskiego, Aleksandra Kakowskiego, informując, że 19 stycznia 1927 r. wysłał list do Piłsudskiego^[57]. Rektor relacjonował abpowi Kakowskiemu w następujący sposób: „Wobec obojętności odnośnych władz rządowych tylko on [J. Piłsudski] może przy dobrej woli usunąć przeszkody, piętrzące się na drodze naszego [tj. UL – A.D., M.P.] rozwoju”^[58]. O wysłaniu listu rektor poinformował także bpa lubelskiego Mariana Fulmana^[59].

W przywołanym liście do marszałka Piłsudskiego rektor lubelskiej uczelni pisał:

⁵⁴ Postanowienie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 10 maja 1933 r. w sprawie powołania do życia komisji magisterskiej na Wydziale Nauk Humanistycznych Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego (Dz. Urz. MWRiOP z 21 września 1933 r., Nr 10, poz. 145).

⁵⁵ Warto nadmienić, że w pierwszym okresie działania lubelskiej wszechnicy posługiwano się dwoma statutami. Pierwszy to Statut Uniwersytetu Lubelskiego, określany przez bp. Fulmana „statutem cywilnym”, zatwierdzony przez Radę Biskupią Uniwersytecką, ale nieposiadający zatwierdzenia przez MWRiOP, zatem niewywierający skutków prawnych dla uczelni. Drugi to Statuta Universitatis Catholicae Lublinensis, stanowiący akt prawa wewnętrznego wydziałów kościelnych, zatwierdzony przez Stolicę Apostolską 25 lipca 1920 r. Krzysztof Kołodziejczyk, „Kadencja rektora ks. Józefa Kruszyńskiego (1925-1933)”, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski*, 128.

⁵⁶ AKUL, sygn. 4 II, Korespondencja w sprawie przyznania Uniwersytetowi praw szkół akademickich [1924-1928].

⁵⁷ Ibidem.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

[...] Wysiłki założycieli UL ks. I. Radziszewskiego i p. Karola Jaroszyńskiego poparł p. Marszałek przez udzielenie im gmachu, w którym mogłyby być zorganizowane studia naukowe. Był to pierwszy akt, rzecz można ze strony Państwa, pierwsza wydatna pomoc, i ze smutkiem muszę stwierdzić, że do tego czasu jedyna. Pozostawieni sami sobie, [...] szliśmy naprzód. [...] Ponieważ jednak usiłowania nasze w ciągu ośmiu lat nawet w najmniejszej mierze nie zostały urzeczywistnione, [...] dlatego nie pozostaje mi nic innego, jak tylko zwrócić się z gorącą prośbą do p. Marszałka, aby [...] zechciał nasz dorobek od zagłady ocalić i pozwolił naszemu Uniwersytetowi rozwijać się [...] ^[60].

Rektor wyjaśnił, że „młodzież nie otrzymując żadnych uprawnień, nie będzie zapisywać się na UL” ^[61]. Listy w podobnej wymowie przesłał rektor Kruszyński także do kilku senatorów.

Trudno określić, czy wspomniane wyżej postulaty ks. Kruszyńskiego miały wpływ na pozytywny oddźwięk resortu oświaty, jednak 2 marca 1928 r. minister MWRiOP Gustaw Dobrucki dokonał zatwierdzenia statutu uczelni ^[62]. Był to niewątpliwie ważny krok na drodze do uzyskania rangi uczelni akademickiej. Odtąd oficjalna nazwa uczelni brzmiała Katolicki Uniwersytet Lubelski. Ponadto KUL zyskał osobowość prawną; jednocześnie wygasła koncesja pochodząca z 1918 r. Uczelnia była zobowiązana do uzgadniania programu nauczania z programami obowiązującymi na uniwersytetach państwowych. Stała się także „instytucją naukową i wychowawczą” ^[63]. Zatwierdzenie tego aktu prawnego niewątpliwie stanowiło pierwszy krok na drodze do uzyskania oczekiwanych uprawnień.

Lata trzydzieste ubiegłego wieku były kluczowym okresem dla społeczności akademickiej KUL. Ważnym wydarzeniem stało się uchwalenie nowej ustawy o szkołach akademickich ^[64]. W art. 55 tego aktu prawnego

⁶⁰ Ibidem.

⁶¹ Ibidem.

⁶² *Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego z dnia 2 marca 1928 r.*, Nr IV-S-W-167/28.

W przemówieniu inauguracyjnym roku akad. 1928 rektor Kruszyński mówił: „Uzyskanie tego statutu kosztowało wiele zabiegów i wiele pracy. Nie wystarczały składane przeze mnie bezustannie przedłożenia u odnośnych władz państwowych. Musiałem się uciekać o pomoc moralną u ludzi światłych i ofiarnych, [...] którzy z wielkim poświęceniem, będąc stale w Warszawie, nie przestali kołatać u władz i skutecznie oświecać sprawę Uniwersytetu. *Wiadomości Towarzystwa Przyjaciół Uniwersytetu Lubelskiego*, z. 1 (1930): 6.

⁶³ Art. 1, *Statut Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*.

⁶⁴ Ustawa (1933).

widniał przepis, zgodnie z którym KUL został uznany za „prywatną szkołę akademicką”^[65]. Okazało się to niewątpliwie ogromne wydarzenie w historii KUL, zmieniające dotychczasowe miejsce uczelni na mapie szkolnictwa wyższego. Wypracowanie tego stanowiska nie było jednak łatwe. Poprzedziły to liczne dyskusje, toczone na forum zarówno lubelskiej uczelni, jak i w środowisku akademickim. Trzeba pamiętać, że przedstawiciele uczelni państwowych byli sceptyczni co do nadania uprawnień KUL-owi^[66]. Referentem projektowanej ustawy o szkołach akademickich został poseł zasiadający w Komisji Oświatowej, a zarazem profesor lubelskiej wszechnicy – Ignacy Czuma. Pozwoliło to na możliwość prowadzenia bezpośrednich konsultacji władz uczelni ze sprawozdawcą. W ich wyniku prof. Czuma miał m.in. zaproponować w ministerstwie następujące poprawki: „KUL jest szkołą akademicką”^[67] oraz „[...] przyznanie prawa nadawania magistrów i innych praw”^[68].

Równie kluczową postacią w negocjacjach był ks. Bronisław Żongołłowicz, podsekretarz stanu w MWRiOP^[69], który z oddaniem wspierał aspiracje lubelskiej wszechnicy. W swoich dziennikach pod datą 11 stycznia 1933 r. zanotował: „[...] Odbylem długą [...] konferencję z Czumą w sprawie ustawy o szkołach akademickich. Uzgodniliśmy wszystkie poprawki, włącznie z akademizacją Katolickiego Uniwersytetu w Lublinie [...]”^[70]. Kilka dni później dołączył wpis:

[...] odbyła się konferencja podkomisji grupy BB [Bezpartyjny Blok Współpracy z Rządem – A.D., M.P.] w sprawie ustawy o szkołach akademickich [...].

⁶⁵ Art. 55, ustawa (1933).

⁶⁶ Zgodnie z wypowiedzią ówczesnego rektora KUL, ks. Antoniego Szymańskiego, uniwersytety państwowe: „[...] nas całkiem ignorują i nawet szkodzą [...]”. Antoni Szymański, *Zapiski 1929-1934*, oprac. Antoni Dębiński (Warszawa: Instytut De Republica, 2022), 124.

⁶⁷ Ibidem, 125.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Na temat jego osoby i działalności publicznej i naukowej zob. Antoni Dębiński, „O związkach Bronisława Żongołłowicza (1870–1944) z uniwersytetem katolickim w Lublinie” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 1 (2025): 63–80.

⁷⁰ Bronisław Żongołłowicz, *Dzienniki 1930-1936*, oprac. Dorota Zamojska (Warszawa: Przegląd Wschodni: Studium Europy Wschodniej, 2004), 447. Spotkania te opisuje również referent ustawy Ignacy Czuma. Zob. Ignacy Czuma, *Reforma akademicka z 1933 roku (historia, przemówienia, tekst ustawy)* (Warszawa: nakładem kwartalnika „Zrąb”, 1934), 26.

Czuma z moim poparciem przeprowadził w art. 56 projektu^[71] akademizację Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego [...]. W poniedziałek jeszcze Minister nie przychylił się do tej sprawy. Tłumaczyłem mu jej polityczne znaczenie i konieczności rzeczowe. Dziś już nie zgłaszał zastrzeżeń^[72].

Cztery miesiące później stwierdził: „Dziś rano omawiałem ze Stypińskim sprawę nadania prawa Uniwersytetowi Lubelskiemu udzielania stopni magistra praw, nauk społecznych, filozofii. Rzecz wielkiej wagi”^[73].

Zakończone sukcesem zabiegi KUL-u o uzyskanie statusu szkoły akademickiej otworzyły możliwość zdobycia prawa nadawania niższych stopni naukowych^[74]. Trzeba bowiem pamiętać, iż po wejściu w życie ustawy z 1933 r., żeby nabyć uprawnienia (częściowe lub pełne) warunkiem wstępnym, choć co do zasady niewystarczającym, było posiadanie statusu uczelni akademickiej^[75]. Dodatkowe uwarunkowania stanowiły: odpowiednie wyposażenie uczelni, zespół wykwalifikowanych wykładowców, określone zasady przyjmowania na studia, gdzie decydowało świadectwo maturalne^[76].

Na podstawie wspomnianego art. 54 ustawy minister WRiOP Janusz Jędrzejewicz, rozporządzeniem z 9 maja 1933 r., przyznał KUL-owi prawo nadawania niższych stopni naukowych: „magistra praw” i „magistra nauk społeczno-ekonomicznych” na WPiNS-E^[77] oraz niższego stopnia naukowego „magistra filozofii” w zakresie nauk filozoficznych, filologii polskiej, klasycznej, francuskiej, historii i pedagogiki na WNH^[78]. W swoim dzienniku ówczesny dziekan WPiNS-E ks. Antoni Szymański odnotował:

⁷¹ Do ustawy artykuł ten wszedł jako art. 55.

⁷² Żongołłowicz, *Dzienniki 1930-1936*, 451-452.

⁷³ Ibidem, 495. Józef Stypiński pełnił podówczas funkcję naczelnika Wydziału Nauki i Szkół Wyższych Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Szerzej zob. Mariusz Ryńca, „Stypiński Józef Jacenty”, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, red. Andrzej Romanowski, t. XLV, z. 2 (Warszawa-Kraków: wydawnictwo Instytut Historii PAN, 2008), 206-207.

⁷⁴ Krystyna Wojtczak, „O stopniach naukowych i veniam legendi w II Rzeczypospolitej (Część I)” *Studia Prawa Publicznego*, 3/7 (2014), 38-39.

⁷⁵ Art. 54, ustawa (1933).

⁷⁶ Ibidem.

⁷⁷ W rezultacie w roku akademickim 1933/1934 wypromowani zostali pierwsi absolwenci, zaopatrzeni w dyplomy wydane przez ich macierzysty uniwersytet. Zob. Antoni Dębiński, Magdalena Pyter, „Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji”, [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. Edward Gigilewicz, t. II (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2018), 595.

⁷⁸ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z dnia 9 maja 1933 r. o udzieleniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu prawa

„Wczoraj dostaliśmy numer Dziennika Ustaw z rozporządzeniem o nadaniu praw KUL. Spadł nam kamień z serca”^[79]. Prof. I. Czuma podsumował kwestię w następujących słowach: „W ten sposób sprawa uprawnień Uniwersytetu Lubelskiego po 15 latach istnienia niepewności i trudności weszła w okres unormowany i dający warunki rozwoju uczelni”^[80].

Jednak do pełnego zdyskontowania pomyślnej dla siebie sytuacji lubelska uczelnia potrzebowała pełnych praw akademickich, dających możliwość doktoryzowania i habilitowania. Zgodnie z ustawą z 1933 r. o szkołach akademickich mogło się to stać tylko w na jej drodze^[81]. 15 listopada 1937 r. rektor Antoni Szymański zwrócił się do ministra MWRiOP z prośbą „o postawienie wniosku o ustawowe nadanie Uniwersytetowi pełnych praw szkoły akademickiej”^[82]. Rektor podkreślał, że uczelnia znajduje się w pełni rozwoju, spełnia misję ośrodka kultury, organizuje wykłady powszechne, przyjmuje studentów, ma odpowiednie grono wykładowców. Szymański kończył prośbę w ten sposób:

Przyznanie pełnych praw szkoły akademickiej KUL umożliwi dalszy pomyślny rozwój uczelni dla dobra polskiej nauki i państwa, zachęci magistrów tego Uniwersytetu do dalszej pracy naukowej, a nauce przysporzy młodych pracowników”^[83].

Do MWRiOP został przesłany także formalny wniosek wraz z uzasadnieniem potwierdzającym spełnianie przez KUL wymogów art. 54 ustawy o szkołach akademickich^[84].

4 grudnia 1937 r. rektor przekazał w liście do abpa Hlonda z informację, że zgodnie z nabytą przez niego wiedzą resort oświaty oraz sam minister Świątosławski, a także wiceminister Aleksandrowicz są przychylni sprawie

nadawania niektórych niższych stopni naukowych (Dz. Urz. MWRiOP z 1933 r., Nr 10, poz. 139).

⁷⁹ Szymański, *Zapiski 1929-1934*, 141.

⁸⁰ Czuma, *Reforma akademicka z 1933 roku*, 179. Zdaniem Grażyny Karolewicz: „[...] wiele wskazuje na to, że na uzyskanie pełni praw Uniwersytet zapracował nie tylko swoim własnym rozwojem. Do sukcesu mogło przyczynić się poparcie, jakiego ks. Szymański oraz I. Czuma udzielili dla sanacyjnej reformy uniwersyteckiej z 1933 r.”. Karolewicz, *Nauczyciele akademicki*, t. I, 37-38.

⁸¹ Art. 54, ustawa (1933).

⁸² AKUL, sygn. Rep. 124, nr 4/II, Korespondencja w sprawie przyznania uniwersytetowi praw szkół akademickich 1924-1938, b.p.

⁸³ Ibidem.

⁸⁴ Ibidem.

KUL. Prosił jednocześnie, żeby Hlond poparł u szefa resortu oświaty wniesiony wniosek. „Prośba moja polega na tym, aby Wasza Eminencja zechciał poprzeć nasz wniosek u Ministra Świętosławskiego, co do samego wniosku i co do wniesienia go na bieżącą sesję. O to samo poprosiłem Kardynała Kakowskiego, który obiecał to zrobić”^[85] – kończył rektor.

Już dwa dni później arcybiskup wysłał list do rektora Szymańskiego, w którym informował, że przesłał do ministra list polecający życzliwe załatwienie sprawy przyznania pełnych praw lubelskiej uczelni^[86]. Minister Świętosławski kurtuazyjnie odpisał zarówno prymasowi Polski, jak i rektorowi i zapewnił: „[...] do dezyderatu Uniwersytetu Lubelskiego ustosunkowuję się przychylnie”^[87].

W styczniu 1938 r. miała miejsce wymiana korespondencji pomiędzyrektorem, poszczególnymi posłami^[88] i senatorami. 7 lutego ks. Szymański donosił A. Hlondowi, że: „Rządowy projekt pełnych praw dla KUL był w pierwszym czytaniu w Sejmie. W związku z tym byłem z [...] p. Deryngiem w Warszawie i rozmawialiśmy z posłami”^[89].

[...] W Komisji Sejmowej wniosek ma być rozpatrzony koło 13 lutego. Mówiono nam, [...] że ostatecznie zadecydował sprawę premier Składkowski. [...] gdyby Wasza Eminencja zechciał napisać parę słów podziękowania do Premiera, to bardzo wzmocniłoby naszą pozycję^[90].

⁸⁵ Ibidem.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ M.in. z zasiadającym w Komisji Oświatowej posłem Arturem Tarnowskim, który przed formalnym wniesieniem projektu ustawy pod obrady proponował rektorowi Szymańskiemu spotkanie w celu omówienia kwestii kluczowych dla KUL. „Zwracam się w tej sprawie dlatego, że Komisja Oświatowa w Sejmie z punktu widzenia katolickiego nie jest dobrze obsadzona i dlatego uważam za swój obowiązek sprawa tą się zająć”. Ówczesny dziekan Wydziału Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych KUL oraz poseł V kadencji, prof. Antoni Deryng, donosił: „[...] widziałem się z Dyr. Biura prawnego Prezydium Rady Ministrów, który zapewnił mnie, że wniosek Ministerstwa Oświaty jest już w Prezydium i znajdzie się na najbliższym posiedzeniu Rady Ministrów. Terminu nie oznaczył, jednak zapewnił, że sprawa będzie szybko załatwiona, mówiąc, że trzeba jedynie dopilnować jej w Sejmie i Senacie” (ibidem).

⁸⁹ M.in. z posłem ks. Stefanem Downarem, senatorem Bernardem Chrzanoskim, posłem Edwardem Ekertem, posłem Czesławem Gauzą, posłem Jerzym Boładziem i posłem Emerykiem Hutten-Czapskim – ibidem.

⁹⁰ Ibidem.

3 marca 1938 r. ówczesny minister WRiOP, prof. Wojciech Świątosławski, wniósł pod obrady Sejmu rządowy projekt ustawy o nadaniu KUL pełnych praw państwowych szkół akademickich. Uzasadniając go, szef resortu przedstawił historię uczelni, organizację wewnętrzną, zespół profesorów i wykładowców. Stwierdził, że „blisko dwudziestoletni okres istnienia Uniwersytetu wykazał wybitną działalność tej szkoły, zarówno na polu pedagogicznym, jak i naukowym”^[91]. Wniosek przedstawiony przez ministra brzmiał:

Wobec tego zatem, że szkoła odpowiada w pełni wymaganiom określonym w art. 54 ustawy o szkołach akademickich, [...] odpowiada poziomowi szkół akademickich [...], szkoła zasługuje na przyznanie jej pełnych praw państwowych szkół akademickich^[92].

Wniosek został przyjęty w parlamencie bez sprzeciwu.

Trzy tygodnie później ustawa trafiła na posiedzenie Senatu RP. Sprawozdawcą był senator Bernard Chrzanowski. W swoim referacie skrupulatnie wymieniał wszystkie warunki ustawowe, które spełniła lubelska uczelnia. Poruszył kwestię wyposażenia materialnego uczelni, księgozbioru, odpowiedniej liczby wykładowców posiadających przepisane prawem kwalifikacje, poziomu studiów i programów nauczania, organizację Towarzystwa Naukowego i kursów z zakresu administracji dla urzędników^[93]. Kończąc swoją wypowiedź, sprawozdawca podkreślił, że:

⁹¹ Ibidem.

⁹² Ibidem.

⁹³ W piśmie skierowanym do rektora Szymańskiego z 10 marca 1938 r. Bernard Chrzanowski zwracał się z prośbą o wyjaśnienie kilku kwestii, które miały stanowić podstawę referatu. Pytał m.in., gdzie jeszcze w Europie działają uniwersytety katolickie, poza Lovanium; czy możliwe jest zatrudnienie w KUL-u profesorów niebędących wyznania rzymsko-katolickiego; skąd duża dysproporcja pomiędzy liczbą studentów WPiNS-E a WH (ibidem). Następnego dnia z rektoratu KUL zostało wysłane obszernie pismo, w którym A. Szymański wyjaśnił, iż w Europie działają katolickie uczelnie we Francji, Włoszech i Holandii. Co do drugiego pytania rektor wyjaśnił, że zgodnie ze statutem KUL, profesorem może być jedynie katolik, natomiast na zaproszenie uczzonego innego wyznania musiałyby być udzielone zezwolenie władz kościelnych. „Wśród studentów są prawosławni i ewangelicy. Na zapytanie Stolicy Apostolskiej, dlaczego ich przyjmujemy, odpowiedzieliśmy, że kierujemy się dwoma motywami: zapoznają się z nauką i z życiem katolickim oraz Uniwersytet wywiera wpływ kulturalny na prawosławny wschód” – konstatował rektor. Małą liczbę studentów humanistyki tłumaczył tym, że absolwenci nie mogą znaleźć zatrudnienia w zawodzie nauczycielskim. Co do studiów prawniczych

do utrzymania studiów na odpowiednim poziomie przyczynia się także fakt, że Lublin jest miastem mniejszym, że liczba studentów jest mniejsza, skutkiem czego dla wszystkich dostępna jest praca w seminariach, stały kontakt z profesorami i gruntowniejsze przeprowadzenie egzaminów. [...] Dwudziestoletnie istnienie uniwersytetu wykazuje wybitną jego działalność. Wobec tego wnoszę, aby Wysoki Senat przyjął przedłożony projekt ustawy w brzmieniu sejmowym^[94].

Ostatecznie 9 kwietnia 1938 r. została uchwalona ustawa o nadaniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu pełnych praw państwowych szkół akademickich^[95]. Tak krótka w swojej treści, trójartykułowa ustawa, zasadniczo zmieniała miejsce, zajmowane przez Katolicki Uniwersytet Lubelski na mapie rodzimego świata akademickiego. Od tej pory bowiem KUL miał prawo do nadawania nie tylko stopni magistra, ale również doktora i doktora habilitowanego na wszystkich wydziałach.

4 | Wnioski

Przeszło stuletnia historia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, przez pierwszą dekadę nazywającego się Uniwersytetem Lubelskim, w okresie II Rzeczypospolitej naznaczona była staraniami o uzyskanie uprawnień akademickich. Zdobycie w 1933 r. częściowych, a następnie, pięć lat później, pełnych praw dało lubelskiej wszechnicy nowe możliwości działania, tj. funkcjonowanie w oparciu o przepisy prawa powszechnie obowiązującego i zatwierdzony przez MWRiOP statut. Ważną prerogatywą, którą uzyskał lubelski ośrodek, było uprawnienie do wydawania absolwentom

twierdził, że „[...] prawnicy sobie zawsze jakoś radzą. W Apelacji lubelskiej [...] obsadzili prawie wszystkie stanowiska w adwokaturze i sądownictwie” (ibidem).

⁹⁴ Zarówno po zakończonych obradach Sejmu, jak i Senatu na ręce rektora Szymańskiego wpłynęły telegramy gratulacyjne podpisane przez ks. Downara, A. Tarnowskiego, Derynga i dr. Surdackiego. Jedna z depesz głosiła: Szczęśliwi świadkowie uchwalenia przy oklaskach pełnych praw w senacie – ibidem.

⁹⁵ Ustawa z dnia 9 kwietnia 1938 r. o nadaniu Katolickiemu Uniwersytetowi Lubelskiemu pełnych praw państwowych szkół akademickich (Dz. U. z 1938 r., nr 27, poz. 242).

wszystkich kierunków studiów na wszystkich wydziałach dyplomów mających rangę dokumentów państwowych.

Analiza materiału archiwalnego znajdującego się w zasobach KUL uprawnia do stwierdzenia, że uniwersytet lubelski uzyskał status uczelni akademickiej po spełnieniu ustawowych wymagań odnośnie do kwalifikacji kadry profesorskiej, zasad rekrutacji kandydatów, infrastruktury uniwersyteckiej oraz organizacji procesów badawczych i dydaktycznych. Nie bez znaczenia była determinacja władz uczelni, w szczególności rektorów (Idziego Radziszewskiego, Jacka Woronieckiego, Józefa Kruszyńskiego i Antoniego Szymańskiego) oraz jednoznaczne wsparcie episkopatu polskiego.

W staraniach o przyznanie lubelskiej wszechnicy uprawnień akademickich ważną rolę odegrał Ignacy Czuma, poseł na Sejm RP i jednocześnie profesor KUL. Był on sprawozdawcą ustawy akademickiej z 1933 roku, która umożliwiła uczelni przyznanie częściowych uprawnień. Duży wpływ na ministerialne, przychylne decyzje w sprawach lubelskiego uniwersytetu miał ks. Bronisław Żongołłowicz, wpływowy polityk, który w latach trzydziestych ubiegłego stulecia pełnił funkcję podsekretarza stanu w MWRIOP. Jako były profesor lubelskiej uczelni okazał się niezwykle przychylnym swojemu dawnemu środowisku.

Katolicki Uniwersytet Lubelski uzyskał status uczelni akademickiej po dwóch dekadach starań; przyznanie tych uprawnień miało dla niego fundamentalne znaczenie. Bez nich nie mógłby dalej funkcjonować oraz, najprawdopodobniej, nie przetrwałby II wojny światowej ani zapewne nie doszłoby do jego odrodzenia się po zakończeniu.

Bibliografia

- Cieplicki Bronisław, Kakowski Aleksander. <https://www.polskipetersburg.pl/hasla/kakowski-aleksander>.
- Czech-Jezińska Bożena, „Uniwersytet Jana Kazimierza w tworzeniu Państwowej Komisji Egzaminacyjnej dla studentów prawa lubelskiej uczelni”, [w:] *Nauki prawne pomiędzy tradycją a współczesnością. Prace dedykowane Profesorowi Romanowi Longchamps de Bérrier w 70. rocznicę śmierci*, red. Antoni Dębiński, Magdalena Pyter, Bożena Czech-Jezińska. 199-214. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2011.

- Czuma Ignacy, *Reforma akademicka z 1933 roku (historia, przemówienia, tekst ustawy)*. Warszawa: nakładem kwartalnika „Zrąb”, 1934.
- Dębiński Antoni, „O związkach Bronisława Żongołłowicza (1870–1944) z uniwersytetem katolickim w Lublinie” *Czasopismo Prawno-Historyczne*, z. 1 (2025): 63–80.
- Dębiński Antoni, Magdalena Pyter, „Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji”, [w:] *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. Edward Gigilewicz, t. II, 593–602, Lublin: Wydawnictwo KUL, 2018.
- Dębiński Antoni, Magdalena Pyter, Karol Jaroszyński – atawistycznie obciążony wielkim hazardem życiowym. Warszawa: Instytut De Republica, 2022.
- Dębiński Antoni, Magdalena Pyter, *Wizjoner i realista. O Idzim Radziszewskim – twórcy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2020.
- Jastrzębski Jarosław, *Państwowe szkolnictwo akademickie II Rzeczypospolitej. Zagadnienia systemowe*. Kraków: Księgarnia Akademicka, 2013.
- Jastrzębski Jarosław, *Prawo akademickie. Źródła i wskazówki*. Kraków: Krakowskie Towarzystwo Naukowe, 2010.
- Karolewicz Grażyna, Franciszek Skąpski 1881–1966. Fundator i współorganizator Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Warszawa: Mako, 1996.
- Karolewicz Grażyna, *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym (cz. I)*. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski, 1996.
- Kołodziejczyk Krzysztof, „Kadencja rektora ks. Józefa Kruszyńskiego (1925–1933)”, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–2018*, red. Grzegorz Bujak, t. I. 115–145. Lublin-Warszawa: Wydawnictwo KUL, 2019.
- Makarewicz Julian, *Spółeczna rola najwyższych uczelni*. Lwów: nakładem Związku Profesorów Najwyższych Uczelni, 1920.
- Ryńca Mariusz, „Stypiński Józef Jacenty”, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, red. Andrzej Romanowski, t. XLV, z. 2. 206–207, Warszawa-Kraków: Wydawnictwo – Instytut Historii PAN, 2008.
- Szkoły wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. 2. Warszawa: Wydawnictwo Kasy im. Mianowskiego, 1930.
- Szymański Antoni, *Zapiski 1929–1934*, oprac. Antoni Dębiński. Warszawa: Instytut De Republica, 2022.
- Twardowski Kazimierz, *Dzienniki 1915–1927*, cz. I. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2001.
- Uniwersytet Lubelski. Spis wykładów i wykaz instytucji uniwersyteckich. Półrocze letnie 1918/1919*. Lublin: Uniwersytet Lubelski, 1919.
- Wiadomości Towarzystwa Przyjaciół Uniwersytetu Lubelskiego*, z. 1 (1930): 42–47.
- Wodzianowska Irena, „Deo et Patriae. Rektor ks. Idzi Radziszewski (1918–1922) – uczony i dzieło”, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918–2018*, red. Grzegorz Bujak, t. I. 21–71. Lublin-Warszawa: Wydawnictwo KUL, 2019.

- Wojtczak Krystyna, „O stopniach naukowych i *veniam legendi* w II Rzeczypospolitej (Część I)” *Studia Prawa Publicznego*, 3/7 (2014): 38-66.
- Wojtkowski Andrzej, „Katolicki Uniwersytet Lubelski 1918-1944”, [w:] *Księga jubileuszowa 50-lecia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*. 21-104. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1969.
- Zamojska Dorota, *Akademicy i urzędnicy. Kształtowanie ustroju państwowych szkół wyższych w Polsce 1915-1920*. Warszawa: Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk: Oficyna Wydawnicza Aspra-Jr, 2009.
- Zbiór przepisów o szkolnictwie akademickim; ustawy, rozporządzenia, okólniki*, zebr. Adam Ostrowski. Lwów-Warszawa: Książnica Atlas, 1938.
- Żongołowicz Bronisław, *Dzienniki 1930-1936*, oprac. Dorota Zamojska. Warszawa: Przegląd Wschodni: Studium Europy Wschodniej, 2004.

